

ВИКОРИСТАННЯ МАСОВИХ АКЦІЙ ЯК ПОЛІТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ У ПОЛІТИЧНІЙ БОРОТЬБІ

У цій статті представлена спроба визначення особливостей використання масових акцій у ході політичної боротьби. Ця проблема є актуальною завдяки існуючій традиції використання масових акцій у рамках політичної боротьби для задоволення інтересів зацікавлених суб'єктів політики. Авторами аналізується основний зміст предмету дослідження у вітчизняному та європейському дискурсі; наводиться власна дефініція поняття «масові акції» в контексті політичної боротьби; зазначаються характерні риси масових акцій, які є особливо важливими в контексті політичної боротьби; виділені основні ризики використання масових акцій у політиці. У роботі також наявний ряд рекомендацій щодо ефективного використання масових акцій у політиці; наведений прогноз щодо специфіки застосування технології проведення масових акцій у політичній боротьбі.

Ключові слова: масові акції; політична боротьба; навіюваність; натовп; конформна поведінка.

Постановка проблеми. Масові заворушення та мітинги, акції непокори та протестні марші, підписання масових петицій і пікетування – усі ці способи політичної боротьби великих суспільних груп можна віднести до масових акцій.

Відставка урядів та ініціювання імпічменту президентів, визволення політ'язнів і засудження корупціонерів, ініціювання перевиборів парламенту та скасування непопулярного закону, і навіть початок докорінної зміни владної вертикалі може стати результатом вдало організованих масових акцій.

Традиція безпосереднього народного волевиявлення через організацію масової акції не є новою. Але в умовах глобалізації, інформатизації та розквіту маніпуляцій суспільною свідомістю організація такого роду акцій, як засіб політичної боротьби набуває нових специфічних рис. Популярність використання масових акцій у політичній боротьбі по всьому світу та нові тенденції їх організації, безперечно, вказують на актуальність цього наукового дослідження.

Аналіз наукових досліджень з обраної теми. Незважаючи на те, що технологія використання масових акцій у політичній боротьбі є далеко не новою, вона залишається недостатньо дослідженою та не перестає цікавити науковців.

Проблеми визначення феномену мас і масової свідомості є ключовими у дослідженнях таких зарубіж-

них науковців, як М. Дюверже [20], Е. Фромм [54], Е. Берк [6], Р. Міхельс [36], М. Вебер [10], Ж. Де Местр [17], Г. Зіммель [22], Ф. Ніцше [38], Г. Лебон [28], Х. Арендт [2], Х. Ортега-і-Гассет [41], Г. Тард [53], Д. Рісмен [60], К. Мангейм [32], Дж. Шарп [57], С. Московічі [37], Ч. Маккей [30], Л. Мамфорд [31], Р. Міллс [35]. Наприклад, Г. Лебон розглядав натовп як психологічний феномен, в якому зникає свідомість особистість. Г. Тард вимагав перестати змішувати натовп і публіку, звертаючи увагу на принципову відмінність понять. У концепції Х. Арендт «маси» трактуються як продукт дестратифікації суспільства, свого роду «антиклас». Х. Ортега-і-Гассет розглядав маси як показник некомпетентності цивілізації. Л. Мамфорд називає феномен мас продуктом машинної техніки і технології. Американський учений Дж. Шарп зробив значний внесок до типологізації масових акцій або «ненасильницького протесту» [57].

Різні аспекти питання застосування масових акцій у політичній боротьбі досліджували такі вітчизняні вчені, як А. Бандурка [3], О. Бойко [8], В. Горбатенко [45], М. Белгасем [4;5], М. Безсонова [7], О. Воронянський [12], Т. Кузьо [27], М. Лациба [38], Д. Горелов [15], С. Дембійський [18], М. Головатий [14], М. Халій [55], Р. Мельник [34], К. Мартинов [33], А. Кива [25], І. Климов [26], Д. Ольшанський

[39; 40], Ю. Левада [29], А. Соловйова [51], О. Яницький [58].

Зокрема психологічний аспект має як феномену серед вітчизняних учених досліджували М. Варій [9], Л. Гофман [16], Є. Доценко [19], В. Кандиба [23] та С. Кара-Мурза [24]. Російський науковець І. Яшин [59] звернув увагу на практичний аспект застосування масових акцій як технології політичної боротьби, розглядаючи масові акції в контексті акцій ненасильницької боротьби опозиції.

Тема застосування масових акцій у політичній боротьбі досить широко розкривається на рівні журналістських досліджень Р. Хестановим [56], Л. Гайдукевичем [13] та Г. Жекалом [21].

Отже, метою цієї статті є визначення основних особливостей проведення масових акцій як технології в ході політичної боротьби.

Завданнями дослідження, що поставлені і вирішуються в роботі у контексті головної мети, є такі: сформулювати власне визначення терміна «масові акції у політичній боротьбі»; охарактеризувати основні особливості використання масових акцій у політичній боротьбі; визначити політико-психологічні передумови проведення масових акцій; виробити прогноз щодо специфіки застосування технологій проведення масових акцій у політичній боротьбі; виділити основні ризики використання фанатських угруповань у політиці та надати авторські рекомендації щодо ефективного застосування технології масових акцій у політичній боротьбі.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять такі підходи: діалектичний (дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки та забезпечити об'єктивність в оцінюванні дійсності), структурно-функціональний (комплексне виявлення чинників, які впливають на ефективність застосування масових акцій у політичній боротьбі), синергетичний (за необхідності дослідження філософських і правових понять у політологічному контексті) та критико-конструктивний (при узагальненні опрацьованих матеріалів). Наукова новизна зумовлена актуальною проблематикою, яка до цього часу не отримала цілісного аналізу у вітчизняній політичній науці. Результати дослідження можуть бути застосовані в різних галузях політичної науки, політичній соціології як в академічних, так і прикладних цілях.

Виклад основного матеріалу. Дослідження феномену масових акцій у політичній боротьбі, у першу чергу, передбачає дефініцію основних концептуальних понять. Такими поняттями автори вважають «політичну акцію», «політичний акціонізм», «маси», «масові акції», «політичну боротьбу», «масові акції у політичній боротьбі».

Політична енциклопедія за редакцією Ю. Левенця визначає політичну акцію як просторово і часово обмежену одноразову дію (або їх сукупність) суб'єкта політики, спрямовану на досягнення конкретної політичної мети, яка полягає у зміні або закріпленні в незмінному стані політичної реальності [39, с. 322].

У політологічному енциклопедичному словнику М. Требіна подається таке визначення політичного акціонізму, як: «Акціонізм політичний – сукупність

театралізованих форм політичної участі, зазвичай протестного, провокаційного характеру» [46, с. 187].

У контексті досліджуваної проблематики важливо звернутися до терміну «мас» у сучасному його звучанні. На думку Д. Ольшанського, маси – це велика кількість людей, які певний час перебувають у безпосередньому контакті (наприклад, пікет, маніфестація, мітинг, демонстрація). Головна відмінність мас від класично виділених соціальних груп, класів і верств суспільства полягає в наявності особливої, самопороджуваної, неорганізованої і погано структурованої масової свідомості [40, с. 322].

З огляду на зазначене вище, можна визначити масові акції як просторово і часово обмежені дії (або їх сукупність) частіше разового характеру, здійснювані великою групою людей, які певний час перебувають у безпосередньому контакті, спрямовані на досягнення певної мети, що є важливою для всієї групи. Натомість публічні акції можуть бути просторово і часово необмеженими, здійснювані великою групою людей, які не перебувають у безпосередньому контакті, але об'єднані певною метою, що є важливою для всієї групи.

Оскільки політичною боротьбою можна вважати різновид політичних відносин, для яких характерне протистояння суб'єктів щодо здобуття, утримання або реалізації влади, то масові акції у політичній боротьбі можемо визначити масові акції, метою яких є вплив на політичний процес.

Для дослідження специфіки застосування масових акцій у політичній боротьбі важливо надати характеристику особливостям масових акцій. Автори вважають за необхідне виділити низку таких характерних особливостей масових акцій:

1) маніпулювання емоційною нестабільністю та відсутність критичного мислення учасників масових акцій;

2) приватність, непублічність комунікації між політиками та лідерами масових акцій. Політики зазвичай використовують масові акції як додатковий, нетрадиційний метод ведення політичної боротьби, тому не зацікавлені у розголосі про співпрацю організаторів масових акцій із суб'єктами політиками;

3) використання масових акцій для відвернення уваги від прийняття політиками непопулярних рішень. Так, коли в політичному світі повинен відбутися швидкий передел сфер впливу на вулицях починають проводитися масові акції на підтримку, наприклад, безпритульних собак чи мітинг проти «Тарифного терору», тобто масові заходи, що відкрито чи латентно дискредитують правлячу владу. Масові акції можуть виступати як заява опозиційних політичних сил про свій потужний політичний потенціал;

4) використання масових акцій лише на короткі часові проміжки. Постійна організація масових акцій політикам не потрібна, адже фінансування подібних заходів є дуже затратним, ризикованим і непередбачуваним;

5) залучення адміністративного ресурсу. Ініціатором масових акцій може виступати і чинна влада. Наприклад у 2014 році, під час Революції Гідності, в

Україні з'явилося таке явище як «Антимайдан» – провладний проект, створений для легітимізації діючої влади шляхом ведення масових акцій для підтримки провладних сил;

6) високий коефіцієнт впливу на політичний процес. На відміну від виступів фанатських угруповань, виступи мітингарів частіше беруться до уваги політиками та є більш ефективними в рамках політичної боротьби;

7) висока вірогідність маніпуляції свідомістю учасників масових акцій, адже організатори масових акцій завжди переслідують свої власні інтереси, які не завжди співпадають з інтересами груповими;

8) мобільність учасників масових акцій, схильність до агресивних дій, насильства. Це можна пояснити розсіюванням відповідальності у натовпі й ефектом зниження інтелекту натовпу. Таким чином, учасники не несуть відповідальності за свої дії та втрачають здоровий глузд;

9) об'єднаність учасників акції навколо конкретної ідеї;

10) класова різноманітність учасників масових акцій;

11) висока вірогідність дестабілізаційного впливу на політичну систему держави. Оскільки, революцію можна розглядати як масову акцію, то рушійна сила революції і є тим дестабілізаційним впливом.

Відповідаючи на питання про суб'єктів організації масових акцій, варто почати з огляду суб'єктів політичного управління загалом. За класифікацією І. Яшина, суб'єктами політичного управління завжди є такі організовані групи [59], як:

1) групи управління;

2) служби, сформовані в структурі державних організацій;

3) неполітичні організації, групи інтересів;

4) клієнти, що передбачають об'єднання людей навколо лідера;

5) професійні організації, які спеціалізуються на проблемах політичного менеджменту.

Кожен із перерахованих суб'єктів може виступати суб'єктом організації масових акцій залежно від обраних методів і форм політичної боротьби. Як слушно зазначає Р. Хестанов, щодо постійних суб'єктів масових акцій можна назвати групи, які виконують функції публічних ретрансляторів та надають можливість громадськості спостерігати за процесом та групи, які здійснюють фінансове забезпечення проекту [56, с. 53].

Дослідження концепту застосування масових акцій у політичній боротьбі не є можливим без аналізу першопричин та основних механізмів організації індивідів у групу інтересів чи спільноту, публіку чи натовп для проведення масових акцій.

Для потенційних учасників масових акцій характерні такі ознаки, як: підвищена невротичність; бажання бути частиною чогось великого (постійного суспільно-політичного руху чи тимчасового дійства); бажання індивіда вплинути на політичний процес безпосередньо тут і зараз; активістсько-підданський тип політичної культури (з одного боку, учасники масових акцій мають активну життєву позицію, з іншого – кожна акція має своїх організаторів, яким усі

інші учасники підкоряються (свідомо чи підсвідомо)); бажання індивіда самоствердитися; переважання ірраціонального (емоційного) мислення: некритична оцінка дійсності; фанатичність, одержимість певною ідеєю.

Варто звернути увагу на причини участі індивідів у масових акціях. На думку авторів, основною причиною може бути така психологічна характеристика як навіюваність.

Відомий дослідник С. Доценко визначає навіюваність (сугестію) як характеристику людини, під якою розуміється готовність до підпорядкування власної волі впливу навколишнього середовища (індивідів, груп, газет, книг, реклами). Сприйнятливі до навіювань індивіди здатні швидко прийняти чужу ідею за власну. Вони дуже легко сприймають поради та діють згідно з ними, навіть тоді, коли слід вчинити інакше. Схильні до навіювання індивіди дуже швидко переймають на себе звички оточуючих, схильні до наслідування [19, с. 159]. За визначенням Ж. де Местра, навіюваність є індивідуальною властивістю особистості, що передбачає ступінь особистісної сприйнятливості зовнішніх впливів [17, с. 231].

Внутрішньогрупова навіюваність трактується як неусвідомлюване і абсолютне прийняття учасником групи думки цієї ж групи [42]. Прийняття такого роду може відбуватися несвідомо, безконфліктно або ж ірраціонально, адже воно не піддається критичному аналізу або ж рефлексії.

У людини з високим рівнем навіюваності формується **конформна поведінка, яку можна трактувати як ситуативну поведінку індивіда в умовах конкретного групового впливу**. Комфортність можна визначити як особливість чи властивість індивіда, яка виявляється в його схильності піддаватися реальному чи уявному тиску групи [47]. Така властивість особи проявляється у зміні поведінки або поглядів індивіда під тиском групи або очікувань більшості й набуває більш інтенсивного вираження в умовах перебування в натовпі.

Важливо відзначити, що навіюваність більш яскраво проявляється у кризові для суспільства часи [48], коли особи, перебуваючи у збудженому емоційно-психологічному стані, можуть ставати більш сприйнятливими для маніпулювання масовою свідомістю.

На думку О. Бойка, маніпулювання масовою свідомістю – це програмування думок і прагнень людей, їхніх настроїв і психічного стану з метою забезпечення такої поведінки, яка необхідна маніпулятору, що переслідує свої особисті корисливі цілі [8, с. 175]. На думку вітчизняного вченого С. Кара-Мурзи, з навіюваністю та маніпулятивними складовими тісно пов'язані такі явища: стереотипізація, що виявляється у людини на основі емоційної складової; емоційне зараження – можливе нав'язування станів, аж до трансого або гіпнотичного станів; ефект впливу емоцій на пам'ять – більш емоційні і значущі події запам'ятовуються краще та на більш довгий термін [24, с. 235]. Таким чином, можемо прослідкувати зв'язок між готовністю брати участь у масових акціях і схильністю до навіювання та

маніпулювання свідомістю. Адже така схильність може ставати однією з причин (окрім матеріального стимулювання) до участі у різного роду масових акціях.

Перейдемо до питання перспектив організації масових акцій з огляду на час, місце, масштаби, суб'єкти та характер проведення масових акцій.

Для ефективної організації масової акції необхідно взяти до уваги такі чинники [45, с. 171]: особливості національного життя і національного характеру; зовнішньополітична орієнтація держави; політичний режим; особливості соціально-економічного розвитку країни; законодавство, що регулює політичну сферу; наявність діаспори; географічні та кліматичні умови життя; соціокультурні традиції; релігійний чинник; особливості темпоритму життя; міфологія; мовні особливості тощо. Подібна кількість змінних, які впливають на успішність масової акції, підтверджує, що т. зв. «клішований» / шаблонний підхід до їхньої підготовки не є ефективним.

Усі перераховані вище чинники неодмінно впливають на успішність організації масових акцій. Так, наприклад, одна й та сама акція (парад ЛГБТ) у різних країнах (Німеччина та Саудівська Аравія) буде сприйматись по-різному (позитивно в Німеччині з урахуванням інтересів мітингарів і негативно з розгоном та ув'язненням у Саудівській Аравії).

Говорячи про прогнозовані форми поведінки учасників масових акцій, автори наголошують на тому, що вони залишаться сталими. Однією з таких форм поведінки мас можна назвати масову паніку, яка є одним із найбільш помітних і політично важливих видів поведінки натовпу. За визначенням Д. Ольшанського, паніка – це емоційний стан, що виникає як наслідок або дефіциту інформації про якусь лякаючу, незрозумілу ситуацію, або, навпаки, як наслідок її надлишку і виявляється в імпульсивних діях [40, с. 178]. У результаті, на основі паніки з'являється т. зв. панічний натовп зі специфічною поведінкою, що може проявлятися у готовності до губних, ірраціональних, руйнівних дій.

Отже, паніку можна вважати різновидом масової поведінки, тому що під час її виникнення задіяні аналогічні механізми, які характеризують різні види стихійної масової поведінки (навіювання, зараження, схильності до маніпулювання свідомістю).

Іншою важливою формою поведінки учасників масових акцій прогнозовано може бути масова агресія, яка являє собою масові ворожі дії, спрямовані на спричинення страждання, фізичної або психологічної шкоди або знищення інших людей, спільнот. Дослідник Д. Ольшанський наголошує, що на основі агресивності й агресії в історії та сучасності періодично виникали і виникають агресивні неконтрольовані групи людей із вельми специфічною поведінкою. Якщо війни зазвичай вели організовані армії, то повстання і революції здійснював саме агресивний натовп [39, с. 180].

Окрему увагу варто приділити формі організації індивідів у групу в рамках технології проведення масових акцій. Автори підтримують поділ на дві

форми організації індивідів у групу: натовп та «зібрана публіка».

Варто зауважити, що для натовпу характерною є організація навколо спільного інтересу, слабка консолідованість, певна ієрархічність та навіюваність з тенденцією до неконтрольованості, здатність до радикальних дій, стихійність. Натомість «зібрана публіка» носить менш стихійний характер, але в будь-який момент може стати неконтрольованим натовпом. До зібраної публіки відносяться люди, які відчувають не тільки схожі емоційні переживання, але і просто цікавляться однією темою. Крім загальних емоцій, зібрана публіка відрізняється схожістю установок, орієнтації і готовністю до певного типу дії. Особливістю «незібраної публіки» є відсутність контактної близькості. Це швидше віртуальна, ніж реальна спільність, наприклад, аудиторія засобів масової інформації [16, с. 153]. Варто враховувати, що віртуальність зібраної публіки може за певних умов бути замінена цілком реальним її характером (наприклад, у ході виборчих кампаній). Саме тоді віртуальна спорідненість може стати причиною реальної політичної поведінки.

Важливим є питання місця та виконавця майбутніх масових акцій. Ера глобалізації накладає свій відбиток на феномен масових акцій. Тепер масові акції набувають планетарного масштабу, а світові геополітичні гравці можуть вдало цим маніпулювати, наприклад, проводячи миротворчі операції для захисту своїх громадян у будь-якому куточку світу. У майбутньому ж подібна тенденція буде розвиватись і, не виключено, що не лише масові, а одиночні акції впливатимуть на політичну ситуацію всієї планети. У такому випадку важливим є не тільки місце проведення акції, а й розвиток технологій маніпулювання масовою свідомістю та безпосередньо вміння подати конкретну акцію впливовими геополітичними гравцями.

Щодо природи масових акцій автори вважають, що в подальшому основою масових акцій може бути не тільки натовп, а й публіка. Важливими складовими в цьому контексті є сучасне інформаційне суспільство і всеосяжна комунікація, завдяки яким зміниться характер контрольованості мас, адже натовп хоча і є стихійним явищем, але має свій стрижень (ініціативну групу).

Беручи до уваги сучасну світову тенденцію до радикалізації масових акцій та поширення тероризму, варто зазначити, що контроль масових акцій і превентивні заходи з боку держави повинні бути обов'язковими складовими державної політики.

Масштаби і характер масових акцій теж мають тенденцію до змін. З розвитком анонімних соціальних мереж виникає можливість організації та координації масових акцій через світову електронну мережу. В умовах глобалізації передбачається і глобалізація масових акцій у світовій політичній боротьбі. Окрім цього, виникає питання про характер і зміст масових акцій, адже фактор анонімності повністю знімає з організаторів відповідальність за власні та групові дії.

Щодо альтернативних варіантів застосування масових акцій, автори взагалі вбачають застосування

масових акцій у політичній боротьбі у двох варіантах: 1) з максимумом деструктиву: від акцій протесту до збройних протестів і терористичних актів та 2) з мінімумом деструктиву: масові акції як мирні зібрання та політичний перформанс. Вибір того чи іншого варіанта організації масових акцій залежить від ресурсів їхніх організаторів (власного морального (чи є готовність нехтувати людським життям), фінансових, інформаційних, силових, адміністративних та ін.). Тенденції розвитку сучасного суспільства (радикалізація методів політичної боротьби, схильність до консьюмеризму, деперсоналізація та заперечення базових цінностей) вказують на високу вірогідність використання масових акцій саме у першому варіанті, тобто з максимумом деструктиву.

Висновки. Таким чином, у статті надається авторське визначення «масових акцій у політичній боротьбі». Автори звертають увагу на якісну рису поняття «масові акції»: вони характеризуються активністю усієї групи виконавців та їхньою консолідацією.

Окрему увагу хотілося би звернути на те, що масові акції залишаються ефективним засобом впливу на політичну волю і не втрачають своєї актуальності. Основні функції масових акцій автори вбачають у забезпеченні конкуренції у боротьбі за політичну владу; формуванні громадської думки щодо суспільно важливих питань; залученні громадян до участі в політиці; узгодженні різних соціальних інтересів; доборі політичних лідерів і еліт; агрегації та артикуляції суспільних інтересів і функції «випускання пари» (зниженні рівня протестних настроїв).

У статті автори презентують політико-психологічний аспект участі індивідів у масових акціях через розгляд таких феноменів, як навіюваність та маніпулювання масовою свідомістю. До найбільш важливих характерних рис масових акцій можна віднести такі: маніпулювання емоційною нестабільністю учасників масових акцій; непублічність комунікації між політиками та лідерами масових акцій; використання масових акцій для відвернення уваги від прийняття політиками непопулярних рішень; мобільність

учасників масових акцій, схильність до агресивних дій, насильства; висока вірогідність дестабілізаційного впливу на політичну систему держави та ін.

Отже, можна констатувати, що дослідження політико-психологічного аспекту питання використання масових акцій у політичній боротьбі не є завершеним, а навпаки актуалізується в силу розвитку споживацького суспільства, «масовізації» та «анонімізації» свідомості індивідів, розвитку інформаційних технологій тощо.

У цій статті також здійснюється прогноз альтернативних варіантів застосування масових акцій у політичній боротьбі. Можна підсумувати, що враховуючи сучасні тенденції розвитку суспільства високою є вірогідність використання масових акцій у їхній найбільш загрозливій, деструктивній формі.

Для ефективного використання масових акцій організаторам варто налагодити комунікацію між потенційними учасниками масової акції (бажано із залученням сучасних електронних каналів комунікації), знайти потужне джерело фінансування масових акцій, залучитись підтримкою лідерів громадської думки та налагодити медіа-супровід акції. Авторськими рекомендаціями для потенційних учасників масових акцій є такі: розвиток контрсугестії (протидії навіюванню); відмова від вживання психотропних речовин; розвиток критичного мислення; аналіз справжньої мети проведення тієї чи іншої масової акції; відмова від участі в анонімних акціях, акціях із маловідомими організаторами або акціях, що передбачають девіантну поведінку та відхід від традицій мирних демократичних зборів; аналіз можливих негативних наслідків і ризиків участі у масовій акції.

Підсумовуючи, варто підкреслити, що масові акції не просто залишаються потужним інструментом політичної боротьби, а модифікуються, удосконалюються, видозмінюються у формах і цілях організації, набуваючи нових, більш жорстких, інколи негуманних рис. Така тенденція, безперечно, вказує на перспективність подальших наукових досліджень цієї проблематики.

Список використаних джерел

1. Аналітична записка зарубіжного законодавства щодо масових заходів [Електронний ресурс] // Відділ довідково-консультаційної допомоги. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/images/nub/an1.pdf>.
2. Арндт Х. Між минулим і майбутнім / Х. Арндт ; пер. з англ. – К. : Дух і літера, 2002. – 321 с.
3. Бандурка А. М. Психология власти : учеб. пособие для вузов / А. Бандурка, В. Друзь. – Харьков: Ун-т внутр. дел, 1998. – 328 с.
4. Белгасем М. А. Структурні характеристики громадянського протесту в Україні / М. А. Белгасем // Вісник Львівського ун-ту. Філософсько-політологічні студії: зб. наук. праць. – 2016. – № 8. – С. 200–209.
5. Белгасем М. Ненасильницький протест – сутність поняття / М. А. Белгасем // Політол. читання ім. проф. Богдана Яроша: зб. наук. праць. за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – № 8. – С. 12–15.
6. Берк П. Популярна культура в ранньомодерній Європі / П. Берк ; пер. з англ. – К. : УЦКД, 2001. – 376 с.
7. Бессонова М. Основи демократії : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук // за заг. ред. А. Колодій. – К. : Ай Бі, 2002. – 684 с.
8. Бойко О. Д. Анатомія політичного маніпулювання / О. Д. Бойко. – Ніжин : Міланік, 2007. – 223 с.
9. Варій М. Й. Загальна психологія / М. Й. Варій // Підручник для студ. вищ. навч. закл. [3-тє вид.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
10. Вебер М. Политика как призвание и профессия [Електронний ресурс] / М. Вебер. – Режим доступу : http://www.nir.ru/socio/articles/weber_politika.htm
11. Відкрите звернення громадських організацій щодо захисту свободи мирних зібрань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.khpg.org/index.php?do=print&id=1346930444>.

12. Воронянський О. В. Політологія: підручник / О. В. Воронянський, Т. Ю. Кулішенко, І. В. Скубій. – Харків : ХНТУСГ імені Петра Василенка, 2017. – 180 с.
13. Гайдукевич Л. Арабская весна 2011 г. : демократические преобразования или геополитический передел региона / Л. Гайдукевич // Журнал международного права и международных отношений. – 2012. – № 1. – С. 29–34.
14. Головатий М. Ф. Соціологія політики / М. Ф. Головатий // Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. : МАУП, 2003. – 504 с.
15. Горелов Д. М. Стан і тенденції розвитку соціально-корпоративних організацій і рухів в Україні [Електронний ресурс] / Горелов Д. М. // Національний інститут стратегічних досліджень: громадянське суспільство. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1041/>.
16. Гофман Л. Я. Политическая психология / Л. Я. Гофман, Шестопал Е. Б. – Ростов-на-Дону : Фенікс, 1996. – 448 с.
17. Де Местр Ж. О порождении политических конституций // Полис («Политические исследования»). – 1997. – № 2. – С. 141–147.
18. Дембійський С. Соціологічна діагностика стану громадянської активності в Україні / С. Дембійський // Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2013. – С. 113–119.
19. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е. Л. Доценко // Психологический практикум (3-е изд.). – СПб : Речь, 2003. – 294 с.
20. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже // пер. с франц. Л. А. Зимина. – М. : Академический Проект, 2000. – 538 с. – (Серия «Концепции»).
21. Жекало Г. Особливості політичних протиріч та конфліктів у сучасній Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lgaki.info/en/node/4322>.
22. Зіммель Г. Соціальна диференціація. Проблема соціології. Конфлікт сучасної культури / Г. Зіммель // Західноєвропейська соціологія XIX – початку XX століть : Тексти. – М., 1996. – 400 с.
23. Кандыба В. Гипноз [Електронний ресурс] / Основы психофизиологии. – Режим доступу : <http://www.sktrance.ru/>
24. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием. Учебное пособие / С. Кара-Мурза // –М. : Алгоритм, 2001. – 528 с.
25. Кива А. В. Арабская весна. Причины и вероятные последствия. / А. В. Кива // Общественные науки и современность. – 2012. – № 5. – С. 121–130.
26. Климов И. Деньги вместо льгот. О социальной предыстории одной реформы / И. Климов // Социальная реальность. – 2006. – № 2. – С. 22–23.
27. Кузьо Т. Пострадянські перетворення в Україні: теоретико-порівняльний аспект / Т. Кузьо // Українське суспільство на шляху перетворень: західна інтерпретація / пер. з англ. – К. : КМ Академія, 2004. – С. 45–63.
28. Лебон Г. Психология народов и масс / Лебон Г. – СПб. : Маркет, 1995. – 130 с.
29. Левада Ю. А. От мнений к пониманию. Социологические очерки 1993–2000 / Ю. А. Левада. – М. : Московская школа политических исследований, 2000. – 576 с.
30. Маккей Ч. Наиболее распространенные заблуждения и безумства толпы / Маккей Ч. – М. : Альпина, 1998. – 333 с.
31. Мамфорд Л. Миф машины: Техника и развитие человечества / Л. Мамфорд. – М. : Логос, 2001. – 404 с.
32. Мангейм, К. Человек и общество в век преобразования / К. Мангейм. – М. : ИНИОН, 1991. – 212 с.
33. Мартынов К. От слактивизма к республике: почему интернет-революции становятся реальностью / К. Мартынов // Логос. Философско-литературный журнал. – 2012. – № 2. – С. 19–29.
34. Мельник Р. С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика / Р. С. Мельник. – К. : ВАІТЕ, 2015. – 168 с.
35. Миллс. Р. Социологическое воображение. / Чарльз Райт Миллз. / Пер с англ. О. А. Оберемко. Под общ. ред. Г. С. Батыгина. – М. :Издательский дом NOTA BENE, 2001. – 264с
36. Михельс Р. Социология политических партий в условиях демократии / Р. Михельс // Диалог. – 1990. – № 3. – С. 30.
37. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс / С. Московичи. – М. : Центр психологии и психотерапии, 1996. – 449 с.
38. Ницше Ф. К генеалогии морали. Polemическое сочинение // Ф. Ницше. Соч. в 2-х томах / Ф. Ницше. – М. : Мысль, 1990. – 580 с.
39. Ольшанский Д. Политический PR / Д. Ольшанский. – СПб. : Питер, 2003. – 544 с.
40. Ольшанский Д. Психология масс / Д. Ольшанский. – СПб. : Питер, 2001. – 386 с.
41. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Ортега-и-Гассет Х. // Вопросы философии. – 1989. – № 3–4. – с. 37–57
42. Освіта. UA [Електронний ресурс] / розділ «Психологія». – Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29518/>.
43. Политологический словарь-справочник / под. общ. ред. Д. Е. Погорелого, В. Ю. Фесенко, К. В. Филиппова. – Ростов-на-Дону : Наука-Спектр, 2008. – 318 с.
44. Політична енциклопедія / Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). – К. : Парламентське видавництво, 2011. – 808 с.
45. Політичні технології у політичній практиці / Прикладна політологія: навчальний посібник // заг. ред. Горбатенко В. П. – К. : Академія, 2008. – С. 170–180.
46. Політологічний енциклопедичний словник / уклад. Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. ; за ред. М. П. Требіна – Х. : Право, 2015. – 816 с.
47. Психология и психиатрия [Електронний ресурс] / Внушаемость. – Режим доступу : <http://psihomed.com/vnushaemost/>
48. Психология [Електронний ресурс] / раздел «Внушаемость». – Режим доступу : http://www.dgr.ru/psychology/researches/43_
49. Резнік О. Динаміка громадсько-політичних практик і протестних настроїв в Україні / О. Резнік // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг. За ред. В. М. Ворони, М. О. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2011. – С. 221–224.
50. Снижение уровня жизни может повлечь массовые протесты (опрос) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.net/news/529754-snijenie-urovnya-jizni-mojet-povlech-massovyie-protestyi-opros.html>.
51. Соловійова А. С., Шпаков В. В. Фанатські угруповання як суб'єкт громадянського суспільства: можливості використання у політичній боротьбі / А. С. Соловійова, В. В. Шпаков // Наукові праці. Політичні науки. Вип. 309. Т. 297. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. – С. 17–22. (Index Copernicus).
52. Соціологія суспільних рухів : навч.-метод. комплекс/ уклад. Л. Ф. Фостер. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. – 56 с.

53. Тард Г. Социальная логика / Тард Г. – СПб. : Социально-психологический центр, 1996. – 548 с.
54. Фромм, Э. Бегство от свободы. Человек для себя / Э. Фромм. – Минск: Поппури, 1998. – 672 с.
55. Халий И. А. Современные общественные движения: инновационный потенциал российских преобразований в традиционалистской среде / И. А. Халий – М. : Институт социологии РАН, 2007. – 300 с.
56. Хестанов Р. Коррупция и революция как структурные основания фикции государственного интереса / Р. Хестанов // Логос. Философско-литературный журнал – 2012. – № 2. – С. 46–63.
57. Шарп Д. От диктатуры к демократии: Стратегия и тактика освобождения / Д. Шарп // пер. с англ. Н. Козловской. – М. : Новое издательство, 2005. – 84 с.
58. Яницкий О. Н. Митинги повсюду: реабилитация гражданского активизма в России / О. Н. Яницкий // Общественные науки и современность. – 2012. – № 3. – С. 58–68.
59. Яшин И. Уличный протест [Электронный ресурс] / Яблоко. – Режим доступа : http://www.yabloko.ru/Publ/Book/Yashin/protest_004.html.
60. Riesman D. Leisure and Work in Post-Industrial Society / D. Riesman // Mass Leisure / eds. E. Larrabee, R. Meyersohn. – Glencoe, 1958. – 399 p.

A. Solovyova, V. Shpakov,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv

THE APPLICATION OF MASS ACTIONS AS POLITICAL TECHNOLOGY: THE PECULIARITIES OF USING IN THE POLITICAL STRUGGLE

This article deals with the determination of the peculiarities of using mass actions in political struggle. This problem is relevant due to the existing tradition of using such kind of actions in political struggle to meet the interests of motivated policy makers. The purpose of this article is to determine the main features of mass actions as technology in political struggle. Dialectical, structural-functional and synergetic approaches are theoretical and methodological basis of the research. Scientific novelty is determined by the actual problem, which until now has not received a holistic analysis in Ukrainian political science. Results of the study can be applied in various fields of political science, sociology, both academic and practical purposes. The authors analyse the main content of the subject in the national and European discourse; the authors' definition of the concept of «mass actions» in the context of political struggle is given; the features of mass actions that are especially important in the context of political struggle are determined; the main risks of using mass actions in politics are pointed out. There are also a number of recommendations on effective use of mass campaigns in politics. The forecast on the specifics of using the technology of mass actions in the political struggle is given. As a result, it is worth noting that mass actions not only remain a powerful tool of political struggle, but are modified, improved and changed in the forms and purposes of the organization, acquiring new, more rigid, sometimes inhumane traits. This tendency undoubtedly points to the prospect of further research on this issue.

Key words: mass actions; political struggle; suggestibility; crowd; conformal behaviour.

Рецензенти: **Іванов М. С.**, д-р політ. наук, професор, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв;
Шевчук О. В., д-р політ. наук, професор, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв.

© Соловйова А. С., Шпаков В. В., 2019

Дата надходження статті до редколегії 03.11.2018